

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BİR İNSAN HAKLARI SORUNU OLARAK
TÜRKİYE'DEKİ ALEVİLERİN VE BEKTAŞİLERİN SORUNLARINA
ARTAN İLGİSİ**

**THE EUROPEAN UNION AS A HUMAN RIGHTS ISSUE OF
PROBLEMS GROWING INTEREST IN AND BEKTASHI ALEVIS IN
TURKEY**

Haydar EFE*

Özet

Günümüzde Avrupa Birliği insan haklarını evrensel bir değer olarak görmekte, sınırları içinde, dışında ve özellikle aday ülkelerle ilişkilerde insan haklarının korunmasına yönelik çabaları teşvik etmektedir. İnsan haklarına saygı ve azınlık haklarının güvence altına alınması, aday ülkelerin AB'ye üye olmaları için yerine getirmek zorunda oldukları Kopenhag Kriterleri içine alınmıştır. Bu kapsamda, AB din özgürlüğüne de büyük önem vermektedir. Çünkü dini eşitlik ve dini özgürlük AB'nin temel ilkeleridir. Bu nedenle AB'ye üye olmak isteyen ülkeler AB standartlarını karşılamak zorundadır. Öte yandan, AB katılım süreci konuyla ilgili olarak yapılacak reformları teşvik etmekte ve böylece Türkiye'de insan haklarının korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye, Ekim 2005'ten beri üyelik müzakereleri yapmaktadır. AB, özellikle başta önemli ilerleme gerektiren din özgürlüğü alanı başta olmak üzere yasalarının insan haklarına uyumlu olmasını daha da geliştirilmesi için Türkiye'yi teşvik etmektedir. AB, Alevi ve Bektaşilerin sorunlarıyla, dini özgürlüklerini de aynı kapsamda değerlendirmekte ve konuyu Türkiye'nin üyelik hedefi için bir koşul olarak öne sürmektedir. Bu bağlamda Alevilerin durumunu, Alevi ve Bektaşilerin karşılaştıkları sorunlara ve temel zorluklara atıfta bulunmak suretiyle düzenli olarak gündeme getirmektedir. Durum her yıl Avrupa Komisyonu tarafından değerlendirilmektedir. 1998 yılından beri sunulan Avrupa Komisyonu raporları, özellikle Alevilerin ibadet yerleri (cemevleri), Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yapısı ve zorunlu din dersleri gibi devam eden güçlüklerle ilgili pek çok eleştiriler içermektedir.

---

* Doç.Dr., Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı, efehaidar@gmail.com

Anahtar Sözcükler: Avrupa Birliği, din özgürlüğü, Alevi ve Bektaşî, Kopenhag Kriterleri

Abstract

Nowadays, the European Union sees human rights as a universal value and actively promotes them both within its borders and in its relations with outside countries especially with candidate countries. Respect for human rights and minority rights in particular are included in the Copenhagen Criteria for accession, the requirement a candidate state must meet in order to become an EU member state. In this context, the EU also gives great importance on freedom of religion because, religious equality and religious freedom are main principles of the European Union. Therefore, countries which apply to join the EU need to meet EU standards. On the other hand, the EU accession process stimulates reforms and plays an important role in the human rights protection in Turkey. Turkey has been negotiating membership with the EU since October 2005. The EU encourages Turkey to improve its human rights standard stressing in particular the areas of freedom of religion where substantial progress is needed. In this context, status of Alevis is central to European Union concerns about freedom of religion in Turkey. Each year the situation is assessed by the European Commission. In these reports, the EU regularly cites the situation of Alevis as a concern referring to the major difficulties they encounter. Since 1998, the Commission reports have contained many criticism including continuing difficulties especially to the Alevi places of worship (Djem houses) structure of Presidency of Religious Affairs and compulsory religious education.

Key Words: European Union, freedom of religion, Alevi and Bektaşî, Copenhagen Criteria

Giriş

Alevilik, temellerini Orta Asya'daki inançlar, yaşam biçimleri ve geleneklerden alan, büyük ölçüde Türkiye'de gelişen, insanı merkeze koyan bir inanç ve öğretilerdir. İki önemli tasavvufçu olan Hoca Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş Veli bu hareketin yaygınlaşmasında oldukça etkili olmuşlardır. Kaynağını Türk toplumundan ve onun tarihinden alan ve İslamiyet'in dallarından biri olarak kabul edilen bu inanç sistemi üzerinde, özellikle başta tasavvuf olmak üzere İslam öncesine ait bazı inanç sistemlerinin etkileri görülmektedir.

Hümanist bir felsefe olan Alevilik, İslamiyet içinde alçak gönüllülük, hoşgörü, demokrasi, akılcılık, modernizm, laiklik, evrensellik, kadın hakları, kadın –erkek eşitliği, ailede şiddete karşı olma, yetmiş iki millete aynı gözle bakma anlayışı gibi değerleriyle, Avrupa Birliği'nin başta çoğulculuk ve çeşitlilik gibi önem verdiği temel değerleriyle örtüşen bir öğretilerdir. Türkiye'de ikinci büyük topluluk olan, Kurtuluş Savaşı'nda, Cumhuriyet'in kuruluşunda Atatürk'e destek veren laik ve demokratik değerleri savunan Aleviler, (Poyraz,2005:503) dini özgürlükler alanında zorluklarla karşılaşmaktadırlar.

Kuruluşuyla birlikte yönünü batıya çevirmiş, hep batı kurumlarını ve laiklik ve demokrasi gibi batılı değerleri benimseyen Cumhuriyetimiz “Medeniyet arzu edip de Batıya yönelmemiş millet hangisidir?” diyen Atatürk'ün çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma hedefi doğrultusunda insanımıza Avrupa değerlerini benimsetmeyi, onları insanca, özgür ve eşit bireyler olarak yaşatabilmeyi amaçlamıştır. Ancak, geçen zaman içinde bu değerlerin ülkemizde yerleşmesi konusunda arzu edilen düzeye gilememiştir. Günümüzde Avrupa Birliği süreci, yarım kalan bu süreci tamamlamak için önemli bir fırsat olarak önümüze çıkmaktadır.

Avrupa Birliği'nin Birliğe üye olmak isteyen aday ülkelerdeki insan hakları standardının Birlik düzeyine çıkarılmasını sağlamak için üyelik için ön şart olarak getirmiş olduğu, başarılı bir teşvik mekanizması olarak görülen, Kopenhag Kriterleri'nin yanı sıra, Avrupa Birliği, 1999 Helsinki Zirvesi ile Türkiye'ye adaylık statüsü vermiştir. Günümüzde, Türkiye'de insan haklarının durumu, Avrupa Birliği tarafından düzenli olarak izlenmekte ve söz konusu sorunlar her fırsatta gündeme getirilmektedir. Bu kapsamda Konsey, Komisyon ve Avrupa Parlamentosu gibi Birlik kurumları da din özgürlüğü kapsamında Alevilerin sorunlarıyla yakından ilgilenmektedir. AB'nin bu konudaki en önemli aracı 1998 yılından beri Türkiye hakkında her yıl düzenli olarak yayımladığı Avrupa Komisyonu Düzenli Raporları'dır. Büyük ölçüde düzenli raporlardan yararlandığımız çalışmamızda, AB ile yaşadığımız entegrasyon sürecinin, farklılıkların birer zenginlik olarak görülmesinin ve inanç eşitliğinin de laikliğin bir gereği olduğu gerçeğini göz önünde bulundurarak Alevilerin sorunlarına çözüm bulunması konusu başta olmak üzere ülkemizde demokrasinin gelişimine ciddi katkılarda bulunmakta olduğu ortaya konulmaktadır.

1. Avrupa Birliği ve İnsan Hakları

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Avrupa Birliği, insan hakları kapsamındaki konularla yakından ilgilenmeye başlamış, insan haklarına saygı, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi ilkeler AB'nin temel değerleri haline gelmiştir. Amsterdam Antlaşması'ndan beri de insan hakları Avrupa Birliği Antlaşması'nın 6. maddesinde sayılan üye devletlerin ortak değerlerinden biri olmuştur. Avrupa Birliği Antlaşması'nın 7. maddesi ise ilgili üye devletlerin insan haklarını ihlal ettikleri zaman ya da insan haklarının ihlali yönünde açık bir risk oluştuğunda uygulanacak yaptırımların prosedürünü oluşturmuştur.

Birlik, yalnız kendi içindeki insan haklarını değil, tüm dünyada demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesini bir amaç olarak benimsemiştir. Bu bağlamda, sivil, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar üzerine odaklanarak tüm dünyadaki insan hakları sorunlarıyla yakından ilgilenmektedir. 120'den fazla ülkeyle imzaladığı ticaret ve işbirliği antlaşmalarının tümüne insan haklarıyla ilgili maddeler koymakta, otuzdan fazla ülkeyle insan hakları diyalogu geliştirmektedir. Yine aynı kapsamda insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için üçüncü ülkelerle ortaklık yapma, diyaloga dayanan bir iletişim kurma veya onlara uzman yardımında bulunma gibi farklı yöntemleri kullanmaktadır. AB, insan hakları ihlalleri her nerede ortaya çıkarsa çıksın o ihlalleri yüksek sesle dile getirmeyi görev kabul etmektedir. BM başta olmak üzere insan haklarını savunan tüm uluslararası örgütlerle işbirliği yaparak, tüm dünyada insan haklarının gelişimine katkıda bulunmaktadır (2002Yılı İlerleme Raporu,2002).

Tüm dünyadaki insan haklarının durumuyla ilgilenen AB, Birliğe üye olmak isteyen aday ülkeler için de insan haklarına saygıyı ve bunun güvence altına alınmasını bir üyelik önkoşulu olarak getirmiştir. AB, aday ülkelere Haziran 1993'de Kopenhag Zirvesi'nde kararlaştırılan ve aday ülkelerin üye olabilmeleri için gerçekleştirmeleri gereken ve 'aday ülkelerin demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını, azınlıkların korunmasını ve azınlıklara saygı gösterilmesini teminat altına alan kurumların istikrarını' sağlamak olarak özetlenebilecek siyasi kriterler bunun açık ifadesidir.

AB'nin tüm dünyada insan hakları ve demokrasiyi geliştirici rolü uluslararası toplumun da dikkatini çekmiş Norveç Nobel Komitesi tarafından verilen 2012 Nobel barış ödülüne 60 yıldır Avrupa'da barış, demokrasi ve insan haklarının

geliştirilmesine yaptığı katkılar nedeniyle Avrupa Birliği layık görülmüştür (Nobel Peace Prize, 2012). Ödül duyurusunda AB'nin Türkiye'de demokrasinin gelişimine yaptığı katkılar da ifade edilmiş, geçtiğimiz on yıl içinde Türkiye'nin AB'ye üyeliği olasılığının Türkiye'deki demokrasi ve insan hakları geliştirdiğinin altı çizilmiştir.

Avrupa Birliği, Türkiye'nin AB'ye üyelik süreciyle birlikte ülkedeki demokratikleşme ve insan haklarının geliştirilmesi konularında temel faktör durumuna gelmiştir. Bu sayede Türkiye, hem anayasasında hem diğer yasalarında önemli değişiklikler yapmıştır (Kubicek,2005:361). Avrupa Birliği üyelik sürecinin başlamasıyla beraber Aleviler dernekler, vakıflar ve akademisyenler aracılığıyla sorunlarını daha rahat ve daha sık gündeme getirmeye başlamışlardır.

2. Komisyon'un Türkiye İlerleme Raporları'nda Alevilerin Sorunları

Çalışmamız konuyla ilgili olarak en başta ilerleme raporları olmak üzere Konsey kararlarından, katılım ortaklığı belgelerinden, Avrupa Parlamentosu kararlarından ve Avrupa Parlamentosu'nda tartışılan Alevilerin sorunları ile ilgili yazılı ve sözlü sorulardan yararlanılmıştır. Avrupa Birliği, aday ülkelerle ilişkilerinde özellikle Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ilerleme raporlarına dayanmakta ve dolayısıyla bu raporları temel izleme aracı olarak kullanmaktadır.

Birliğin ilk ve en kısa ilerleme raporu niteliğindeki 1998 Yılı Türkiye İlerleme Raporu'nda Türkiye'deki Alevi Müslümanları en az 12 milyon kişi olarak tahmin edildiği ve Sünni din adamlarının aksine, hükümetten maaş alan Alevi din adamları olmadığı tespitinde bulunulmuştur (1998 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, 1998).

Türkiye'nin 11-12 Aralık 1999 tarihindeki Helsinki Zirvesi'nde adaylık statüsünü kazanmasıyla birlikte Avrupa Birliği, Türkiye'deki demokrasi ve insan hakları sorunlarının tümüyle ilgilenirken Alevilerin sorunlarına da duyarsız kalmamıştır. Aleviler de bu süreçte sorunlarını daha yüksek sesle ifade etme fırsatı bulmuşlardır. Bu kapsamda, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği yetkililerinden Patrick Simonet ile Pir Sultan Abdal Dernekleri Başkanı Ali Balkız ve Cem Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi Doğan Bermek arasında 2000 yılının Haziran ayında bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Ancak bu toplantı Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nca 'Türkiye'nin etnik ve dini hassasiyetlerini dikkate almayan bir girişim' olarak nitelendirilmiştir (Milliyet, 02.02.2010). Karen Fogg ise bu konu hakkında Alevilerle ilk kez görüşülmediğini ve her yıl yayınlanan ilerleme raporlarında Sünni olmayan gruplarla ilgili bir bölümün yer aldığını belirtmiştir (Milliyet,02.02.2010).

1999 Yılı Türkiye İlerleme Raporu'nda insan hakları ve azınlıklar konusunda ciddi eksiklikler olduğu belirtilmiş, din özgürlüğü bakımından Lozan Antlaşması ile tanınan haklara ilişkin uygulamalarda dinsel azınlıklar ve diğer dinsel azınlıklar arasında bir muamele farklılığının hâlen mevcut olduğunun da altı çizilmiştir (1999 İlerleme Raporu, 1999:64).

8 Kasım 2000 tarihli üçüncü İlerleme Raporu'nda Türkiye'de demokratik sistemin temel niteliklerinin var olmasına rağmen yaşanan son gelişmelerin, Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni karşılayamadığını gösterdiği, insan hakları ve azınlıkların korunması bakımından ciddi eksikliklerin var olduğunun altı çizilmiştir. "İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması" başlıklı bölümde ise Alevilere yönelik resmi yaklaşımın değişmediği belirtilerek Alevilerin şikayetlerinin, Sünni camilerin ve dinsel vakıfların inşası için mali destek sağlanmasına rağmen Alevilerin Cemevlerinin tanınmaması ve yardım yapılmaması, okullarda ve ders kitaplarında Alevi kimliğini yansıtmayan zorunlu din eğitimi verilmesi konularında yoğunlaştığının altı çizilerek, "son derece hassas" olan bu sorunlar hakkında açık bir tartışmaya girmenin artık mümkün olması gerektiği belirtilmiştir (2000 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, 2000).

2001 Yılı Türkiye İlerleme Raporu'nda Gayri Müslim topluluklara yönelik olumlu bir yaklaşım olduğu ancak bu yaklaşımın Sünni olmayan Müslümanları da içerecek şekilde bütün dini topluluklara genişletilmesi gerektiği belirtilmiştir. Söz konusu raporun din özgürlüğüyle ilgili bölümünde ise Sünni olmayan Müslümanların durumlarında herhangi bir iyileşme görülmediği, Alevilere yönelik resmi yaklaşımın değişmediği, Alevilerin taleplerinin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından dikkate alınmadığının altı çizilerek "Alevi vatandaşların şikayetleri özellikle din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitaplarının Alevi kimliğine yönelik bilgiler içermemesi ve devlet tarafından yapılan mali yardımların sadece Sünni Müslümanların ibadet yerlerinin inşası ve dini vakıflara tahsis edilmesi yönünde yoğunlaşmakta" olduğu belirtilmiştir (2001 Yılı İlerleme Raporu, 2001).

Ayrıca, Komisyon, söz konusu ilerleme raporunda Türkiye'ye Birlik mevzuatının benimsenmesi için bir ulusal program hazırlanmasını ve bu ulusal programda Lozan'da azınlık olarak sayılmayan dini azınlıkları Müslüman ve gayri Müslim toplulukları da içerecek dini özgürlükleri garanti altına alacak bir eylem planı yapmasını önermiştir.

2002 Yılı Türkiye İlerleme Raporu'nun "İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması" başlıklı bölümünde Aleviler konusunda gelişme olmadığı belirtilerek, dernek kurma ve

barışçıl toplantı yapma özgürlüğü konusunda ise “Alevi ve Bektaşî Oluşumları Birliği Kültür Derneği'nin Anayasa'nın 14. ve 24. maddeleri ve Dernekler Kanunu'nun 5. maddesi uyarınca, Müslüman dini topluluklarına atfı yapacak şekilde Alevi veya Bektaşî adı altında dernek kurulamayacağı gerekçesiyle feshedilmesi” eleştirilmiştir (2002 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, 2002). Bunun yanı sıra aynı raporda, 2002 Yılı Türkiye İlerleme Raporu'nun kültürel haklar alanında Alevi Bektaşî Kuruluşları Birliği Kültür Derneği'nin kapatılması konusunda bir program yapılmasını takiben Mayıs Ayı'nda RTÜK'ün “Anadolu'nun Sesi” programına 180 günlük bir yayın durdurma cezası vermesi de bir olumsuz gelişme olarak not edilmiştir.

Her yıl daha uzun ve derinlikli olmaya başlayan Komisyon İlerleme Raporları, Türkiye'deki Alevilerin durumuyla ilgili daha detaylı değerlendirmelere yer vermeye başlamıştır (Toktaş,2006:496). Nitekim, 2003 Yılı Türkiye İlerleme Raporunda, din özgürlüğü konusunda reform paketiyle getirilen değişikliklerin henüz istenen etkiyi yaratmadığı, bunları uygulayacak makamların ilgili hükümleri çok kısıtlı bir şekilde yorumlamaları nedeniyle de, dini özgürlüklerin Avrupa standartlarına kıyasla çok ciddi kısıtlamalara tabi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, Sünni olmayan Müslüman toplulukların durumu söz konusu olduğunda, Alevilere ilişkin bazı değişiklikler olduğu, daha önce yasaklanan Alevi ve Bektaşî Dernekleri Federasyonu'nun Nisan 2003 itibariyle yasal statüye kavuştuğu ve faaliyete geçtiği, ancak, Alevilerin Diyanet Kurumu'nda temsil edilmeleri ve Alevi kimliğinin okullarda verilen zorunlu din eğitiminde tanınmasına dair sorunların devam ettiği belirtilmiştir (2003 Yılı Türkiye İlerleme Raporu,2003).

2004 Yılı Türkiye İlerleme Raporu'nda Sünni olmayan Müslüman azınlıkların statüsünde hiçbir değişiklik olmadığı, Alevilerin, resmen dini bir topluluk olarak tanınmadığı, Alevilerin, ibadethanelerini açarken genellikle güçlüklerle karşılaştıkları ve okullardaki zorunlu dini eğitimin, Sünni olmayan kimlikleri tanımadığının altı çizilmektedir. Bir Alevi çocuğunun anne ve babası, zorunlu dini eğitim konusunda AİHM'de dava açmıştır. Bir çok Alevinin, Türkiye'nin laik bir devlet olarak bütün dinlere eşit muamele yapması gerektiğini ve şu anda Diyanet aracılığı ile yapmakta olduğu gibi belirli bir mezhebi (Sünniler) doğrudan desteklememesi gerektiğini belirtilerek (2004 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, 2004) Alevilerin hala bir Müslüman azınlık olarak kabul edilmediğinin altını çizilmiştir. Ancak bu raporda Alevilerin azınlık olarak nitelenmesine azınlık teriminin olumsuz bir anlam içermesi, adeta

‘Türkiye’nin bütünlüğü için bir tehlike olarak görülmesi nedeniyle Alevilerin azınlık değil, Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran “asli unsur” oldukları gerekçesiyle ve çoğu Alevi temsilcileri itiraz etmiştir (Poyraz,2006:10).

2005 Yılı Türkiye İlerleme Raporu’nun “İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması” başlıklı bölümünde din özgürlüğü bakımından hem mevzuatta hem de uygulamada çok sınırlı bir ilerleme kaydedildiği, Alevi toplumunun ibadet yerlerinin tanınması, ilgili devlet organlarında temsil edilmeleri ve zorunlu din eğitimi gibi konularda sorunlarla karşılaşmaya devam ettikleri, Diyanet tarafından temsil edilmemeleri ve bir dini topluluk olarak tanınmamaları durumunun devam ettiği, kendi ibadet yerlerini açarken hala sorunlarla karşılaştıkları, Cemevlerinin yasal statüsünün bulunmadığı ve ilgili otoritelerden mali destek alamadıkları belirtilmiştir. Ayrıca, Ocak 2005’de Alevilerin Ankara’da bir Cem evi kurma talebine Cem evi’nin bir ibadet yeri olmadığı gerekçesi ile izin verilmediği ve Alevilerin taleplerine rağmen Diyanet başta olmak üzere ilgili makamlar mevcut uygulamayı değiştirme ihtiyacı duymadıkları, Alevi çocukların okullarda kendi farklarını gözetmeyen zorunlu Sünni eğitime tabi tutuldukları şeklinde bir dizi eleştiriler sıralanmıştır (2005 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, 2005).

Ayrıca bu raporda, Avrupa Konseyi Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu’nun Şubat 2005’de yayımlanan Türkiye hakkındaki üçüncü raporuna atıfta bulunularak söz konusu raporda din eğitiminin seçmeli yapılmasının veya tüm dini kültürleri kapsayacak şekilde düzenlenmesinin tavsiye edildiğinin altı çizilmiştir. Bunun yanı sıra aynı raporda, Türkiye’ye göre azınlıkların yalnızca gayrimüslim topluluklardan oluştuğu, resmi makamlar tarafından Lozan Antlaşması çerçevesinde görülen Musevi, Ermeni ve Rumlar olduğu, ancak Türkiye’de ilgili uluslararası ve Avrupa standartları ışığında azınlık olarak tanımlanabilecek başka toplulukların da var olduğu belirtilmiştir.

2006 Yılı Türkiye İlerleme Raporu’nda din özgürlüğü konusunda, ibadet özgürlüğüne genel anlamda saygı gösterilmeye devam edildiği, ancak, Alevilerin durumunda herhangi bir değişiklik olmadığı, Alevilerin kendi ibadet yerlerini (Cemevleri) açarken zorluklarla karşılaştıkları, Cemevlerinin ibadet yeri olarak tanınmadığı ve yetkili makamlardan hiçbir mali destek alamadığı, Alevi çocukların okullarda kendi özelliklerini gözetmeyen zorunlu dini eğitime tabi tutuldukları ve Alevilerin ayrımcı uygulamalarla karşılaşmaya devam ettiklerinin altı çizilmiştir (2006 Yılı Türkiye İlerleme Raporu,2006).

2007 Yılı Türkiye İlerleme Raporu'nda, inanç ve ibadet özgürlüğüne verilen garantilerin genel olarak devam ettiğini, ancak Alevilerin Cemevleri açmakta zorlukla karşılaştıkları, Cemevlerinin ibadet yerleri olarak tanınmaması nedeniyle yetkililerden maddi yardım alamadıkları belirtilmiştir. Ayrıca din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin zorunlu olduğu, Alevi bir ailenin başvurusu üzerine AİHM 9 Ekim 2007 tarihinde 1 No'lu protokolün 2. maddesinin (eğitim hakkı) ihlal edilmiş olduğuna oybirliğiyle karar verdiği hatırlatılarak, Mahkeme'nin kararıyla, hükümetin bu derslerin Türk toplumunda geçerli olan dini çeşitliliği dikkate almadığına, "Türkiye'de dini eğitim müfredatının demokratik bir toplumda olması gereken tarafsızlık ve çoğulculuk kriterlerine uygun olmadığına ve ebeveynlerin inançlarına saygı duyulmasını sağlayabilecek uygun bir yöntem olmadığına karar" verdiği ve Türkiye'nin iç mevzuatını AİHM ile uyumlandırması gerektiği şeklinde bir karar verdiği hatırlatıldı (2007 Yılı Türkiye İlerleme Raporu).

Avrupa Birliği'nin Türkiye ile ilgili 2007 Yılı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde de din özgürlüğü konusunda "Türk ve yabancı uyrukluların din özgürlüğü haklarını kullanabilmeleri konusunda eşit davranılmasının sağlanması" gerektiği vurgulanmıştır (2007 Katılım Ortaklığı Belgesi, 2008). Türkiye'de dini özgürlükler hakkında ibadet özgürlüğüne saygının genel olarak sürdüğünün ancak Alevilerin eğitim ve ibadethane dahil olmak üzere aynı sıkıntıları yaşamaya devam ettiğinin altını çizen 2008 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, Hükümetin Alevilerle diyalogun geliştirilmesi ve kaygılarına cevap verilmesi konusunda bir girişim başlattığı ve bir ilk olarak bir belediye meclisinin bir Cem evini ibadethane olarak kabul etmesi ve camilerle aynı tarifeden su faturası verilmesi uygulamasını başlatmış olmasını not etmiş, ancak hükümetin bu inisiyatifinin tam olarak uygulanmadığı ve Alevilerin genel olarak, başta eğitim ve ibadethanelere ilişkin olmak üzere mevcut sıkıntıları yaşamaya devam ettikleri belirtilmiştir.

Raporda Alevilerin sorunlarının devam ettiği, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 24. maddesine göre din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin ilk ve orta dereceli okullarda zorunlu olduğu, ancak, mevcut 1982 Anayasası yürürlüğe girmeden önce bu durumun böyle olmadığı belirtilerek, Ekim 2007'de bir Alevi ailenin başvurusu üzerine AİHM'in, bu derslerde dinlere genel bir bakış sağlamakla kalmayıp, kültürel uygulamaları da dahil olmak üzere İslam inancının temel prensiplerinin öğretildiği hükmüne vardığı hatırlatılarak, Mahkeme'nin, Türkiye'den müfredatını

ve iç mevzuatını AİHS'nin 1.Protokol'ünün 2. maddesi ile uyumlu hale getirmesini istediğinin altı çizilmektedir. Bu AİHM hükmünün uygulanması gerektiğine dikkat çekilerek Ağustos 2008'de bir Alevi Federasyonu'nun, bu hükmün uygulanmadığı ve ders kitaplarının bir kısmı yanlış yönlendirmelere de neden olabilecek şekilde yeni ders kitaplarının Aleviler hakkında yanlış bilgiler içerdiği iddiaları ile Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne başvurmuş olduğu ve Mart 2008'de iki farklı davada Danıştay'ın Alevi ailelerin çocuklarının bu din derslerinden muaf olması yönünde karar verdiği belirtilmiştir. Ayrıca, Alevi ibadethaneleri (Cemevleri) ile ilgili olarak mahkemelerde bekleyen iki dava bulunduğu ve her iki davanın da Alevilerin cem evi inşaatı için arazi taleplerinin reddedilmesiyle ilgili olduğu belirtilmiştir (2008 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, 2008).

2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu'nun "İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması" başlıklı bölümünde din özgürlüğü konusunda, ibadet özgürlüğüne genel olarak saygı gösterilmesine devam edildiği belirtilerek, Aralık 2008'de Kültür Bakanı'nın, ilk Alevi Enstitüsü'nün açılışına katılarak geçmişte devletin yol açtığı acılar nedeniyle Alevilerden özür dilediği vurgulanmıştır. Ayrıca, Ocak 2009'da Başbakan'ın Alevilerin iftar yemeğine katıldığı, Hükümetin, Alevilerin sorun ve beklentilerinin açıkça tartışılmasına yönelik çalıştaylar düzenlediği ve bu girişimlerin Alevilerce olumlu karşılandığı ayrıca, Kamu yayın kuruluşunun, Alevilerin muharrem orucu üzerine bir dizi program yayınladığı belirtilmiştir. Diğer bir sembolik jest olarak Kültür Bakanlığı'nın, 1993 olaylarının mağdurları anısına Sivas'ta Madımak Oteli içinde bir kültür merkezinin kurulmasını tartışmaya açtığı, üç belediye meclisinin Cemevlerini ibadet yerleri olarak tanınmasına rağmen, bu evlerin ibadet yeri olarak tanınmaması yönündeki genel politika değişmediğinin altı çizilmiştir (2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu,2009).

Ankara, Antalya ve İstanbul'daki idare mahkemelerinin, Alevi öğrencilerin zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi dersinden muaf tutulmaları yönünde kararlar verdiği; İzmir İdare Mahkemesi'nce verilen benzer bir kararın Danıştay tarafından onandığı hatırlatılmakta, bununla birlikte, din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin ilk ve orta dereceli okullarda halen zorunlu olduğu, Ekim 2007'de AİHM'in Türkiye'den müfredatını ve mevzuatını AİHS'nin 1. protokolünün 2. maddesi¹ ile uyumlu hale getirmesini istediğinin altı çizilmektedir (2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, 2009).

¹ AİHS'nin ek 1. protokolünün Eğitim hakkı başlıklı 2. maddesi "Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneyeceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir."

Sonuç olarak 2009 raporunda, hükümetin Alevilerle bir diyalog başlatmasına rağmen Alevilerin belirli sorunlarının hala çözüm beklediği, dolayısıyla Alevilerin ve gayrimüslim cemaatlerin aşırı bir kısıtlama olmaksızın faaliyet göstermelerine imkan tanıyacak şekilde AİHS ile uyumlu bir yasal çerçevenin oluşturulmasının gerektiği ve dini özgürlüklerin tümüyle uygulanmasına elverişli bir ortam yaratılması için daha fazla çabaya ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.

2010 Yılı Türkiye İlerleme Raporu'nun "din özgürlüğü" bölümünde Alevi toplumuna yönelik açılımın devam ettiği, Alevi temsilcileri ile yedi çalıştay yapıldığı belirtilmiştir. Cemevleri ile ilgili olarak, iki davanın sonuçlanmış ve başvuruların reddedilmiş olduğu belirtilerek Mayıs 2010'da, bir Cem evinin tüm iç hukuk yollarını tükettikten sonra AİHM'ne başvurduğu, Cemevlerinin bazı belediye meclisleri tarafından fiilen ibadet yeri olarak tanınmaması yönündeki genel politikanın değişmediği vurgulanmıştır. Sonuç olarak, Alevilerle olan diyalogun devam etmekle birlikte henüz bir sonuç vermediği ve Alevilerin tüm gayrimüslim cemaatlerin gereksiz kısıtlamalar olmaksızın faaliyet göstermelerine yönelik AİHS ile uyumlu bir hukuki çerçevenin henüz oluşturulmadığının da altı çizilmiştir (2010 Yılı Türkiye İlerleme Raporu,2010).

2011 Yılı İlerleme Raporu'nda Alevilerin sorunlarıyla ilgili olarak "2009 Alevi açılımı kapsamında gerçekleştirilen yedi çalıştayın sonunda Mart 2011'de nihai bir rapor yayımlandığı, ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı'nın, Alevilikle ilgili bilgileri de içeren yeni bir din eğitimi kitabı yayımladığı, bu kitapların, 2011-2012 öğrenim yılından itibaren kullanılmaya başlanacağı belirtilerek, az sayıda belediye meclisinin, fiilen Cemevlerini ibadet yeri olarak tanıdığı belirtilmiştir. Ayrıca, Sivas ilindeki Madımak Oteli'nin kamulaştırıldığını, Alevilerin otelin müzeye dönüştürülmesini talep ettikleri belirtilmiştir. Sonuç olarak, 2010 Yılı İlerleme Raporu'nda olduğu gibi bu raporda da Alevilerle olan diyalogun devam etmekle birlikte henüz bir sonuç vermediği ve Alevilerle tüm gayrimüslim cemaatlerin gereksiz kısıtlamalar olmaksızın faaliyet göstermelerine yönelik AİHS ile uyumlu bir hukuki çerçevenin de henüz oluşturulmadığının altı çizilmiştir (2011 Yılı Türkiye İlerleme Raporu,2011).

Komisyon'un Türkiye İlerleme Raporları'nın tümü genel olarak değerlendirildiğinde, on dört raporun tümünde söz konusu sorun gündeme getirilmesine rağmen çözüm konusunda önemli bir mesafe katedilememiştir. Söz konusu çözüm bulunamadığı takdirde, gelecek yıllardaki raporlarda da bu konunun

çözülmesi gereken bir sorun olarak Türkiye'nin önüne getirileceği kesindir. Ancak, Türkiye tarafından 2001, 2003 ve 2008 yıllarında hazırlanan Ulusal Programlarda da Alevilerin sorunları hakkında herhangi bir taahhütte bulunulmamıştır.

3. Alevilerin Sorunlarını Konu Alan Bazı Avrupa Parlamentosu Kararları

Alevilerin sorunları, ilerleme raporları, katılım ortaklığı belgelerinde yer almasının yanı sıra Avrupa Parlamentosu'nda da yazılı ve sözlü sorularla tartışılmaya başlanmıştır. 1979'dan beri doğrudan seçimlerle oluşan zaman içinde rolü ve gücü artan Avrupa Parlamentosu, tüm dünyadaki insan hakları sorunlarıyla yakından ilgilenmekte ve AB içinde Türkiye'yi en fazla eleştiren kurum olarak bilinmektedir. Alevilerin sorunları kapsamında örneğin, Alevi-Bektaşlı Kuruluşları Birliği'nin kapatılması konusu, Avrupa Parlamentosu'nun gündemine Türk kökenli AP milletvekili Feleknaz Uca tarafından getirilmiştir. Uca, kararın çoğulcu demokrasiyle uyuşmadığı gerekçesiyle Komisyon'un görüşünü sormuş, Komisyon adına Günther Verheugen, 29 Nisan 2002'de verdiği yanıtta söz konusu sorunun Türkiye ile AB arasındaki siyasi diyalogun önemli bir parçasını oluşturduğunu belirtmiştir.

Ayrıca, 2004 yılı Aralık ayında Avrupa Parlamentosu'nda Camiel Eurling tarafından hazırlanan "2004 Yılı Düzenli Raporu ve Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Avrupa Komisyonu'nun Tavsiyesi Üzerine" yayımlanan raporda (A6-0063/2004 final) Türkiye'nin dini özgürlükleri güçlendirmesi için bütün dini topluluklara ve azınlıklara eşit muameleyi hızla garanti edecek reformlar yapması gerektiğini belirtmiştir. Rapor, Türkiye'yi bütün dini topluluklar ve dini azınlıklar için güçlükler yaratmama ve onlara karşı bütün ayrımcı işlemlere derhal bir son vermeye ve Cemevlerini bir ibadethane olarak kabul etmeye çağırmıştır. Bunların yanı sıra bütün dini eğitimin gönüllü olması ve yalnız Sünni mezhebi kapsamaması dahil olmak üzere yetkili makamları Alevileri tanımaya ve korumaya davet etmiştir (European Parliament Report on the 2004 regular report,2004).

Türkiye'deki din özgürlüğü ve bu kapsamda Alevilerin sorunları Türkiye- AB Karma Parlamento Komisyonu'nun gündemine de gelmeye başlamıştır. Bu kapsamda Türkiye-AB KPK'nun 2005 yılındaki 53. toplantısında da konu gündeme gelmiş, Avrupa Parlamentosu Delegasyonu, gayrimüslimlerin yanı sıra Alevilerin karşılaştığı sorunları da gündeme getirmiş, Türkiye'den din özgürlüğü konusundaki politikalarını gözden geçirmesi istenmiştir. Ayrıca bu toplantıda Cemevlerinin açılışında karşılaşılan bürokratik engellerin ortadan kaldırılması ve ilköğretim okullarında okutulan zorunlu din derslerinin kaldırılması konusu üzerinde de durulmuştur.

Alevilerin sorunları konusunda 2007 yılında yaşanan önemli bir gelişme, Hasan ve Eylem Zengin'in Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde açtıkları davanın sonuçlanmasıdır. 2 Ocak 2004 tarihinde AİHM'e yapılan başvurularında davacılar, Türkiye'de din kültürü ve ahlak bilgisi konularındaki zorunlu derslerin okutulma şeklinin AİHS'nin 1 Nolu Protokol'ünün 2. maddesi ve AİHS'nin 9. maddesi uyarınca güvence altına alınan haklarını ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Mahkeme, Alevi öğrencilerin bu derslerden muaf tutulması yönteminin uygun bir yöntem olmadığı ve din derslerinde öğretilenin çocukların üzerinde okul ile kendi değerleri arasında bağlılık çatışmasına yol açabileceğini haklı olarak düşünebilecek ebeveynlere yeterince koruma sağlamadığı sonucuna varmıştır. Din dersinden muafiyet işlemi, farklı dini ve felsefi inanışlara sahip ebeveynlerin çocukları için uygun bir seçim yapma imkanının öngörülmediği koşullarda geçerlidir. Din dersinden muafiyet işleminin, farklı dini veya felsefi inanışlara sahip aileleri ağır bir yük altına sokabildiği ve onları, çocuklarının din dersinden muaf tutulmaları için dini yada felsefi inanışlarını ifşa etmeye mecbur bıraktığı (Eylem Zengin-Türkiye Davası no:1448/04, Strazburg:2007) gerekçesiyle AİHM, AİHS'ne ek 1 Nolu Protokol'ün 2. maddesinin ikinci cümlesi çerçevesinde başvuranın haklarının ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

13 Haziran 2007'de Avrupa Parlamentosu'nda gerçekleştirilen "Aleviler Nasıl Bir Türkiye İstiyor?" ve "Farklı Kimlikler ve İnançlar Nasıl bir arada Yaşar?" başlıklı bir konferansta Avrupa Birliği Komisyonu'nun Genişleme Genel Müdürlüğü Türkiye Masası Başkanı Christian Daniellson, Türkiye'nin Aleviler olmadan değerlendirilemeyeceğini belirterek, Alevilerin sorunlarının Türkiye'nin yıllık ilerleme raporlarında sürekli yer aldığını ve Alevilere yer verilen raporlarda birinci konunun inanç özgürlüğü bağlamında Cemevleri ve diğerinin de zorunlu din dersleri uygulaması olduğunu belirtmiştir. Daniellson, bu ikisinin aynı zamanda AB'nin siyasi kıstasları olduğunu, Avrupa Birliği'nin Cemevlerini ibadethane olarak görmek istediğini, bu konularda sivil toplum kuruluşlarıyla ve Alevi örgütleriyle temaslarının sürdürdüğünü sözlerine eklemiştir. Aynı toplantıda Joost Lagendjik, hem inanç özgürlüğü hem de Cemevleri ile ilgili olan Alevi taleplerinin son derece anlaşılır olduğunu ve bu talepler için gerekli değişikliklerin yapılması gerektiğini dile getirmiştir. İlerleme Raporu'nda yer almayan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ise laiklik anlayışı açısından ilginç bir kurum olduğunu, devlet kurumlarının bütün dinlere eşit mesafede durmasının beklendiği, zaten laik bir ülkede böyle bir kuruma ihtiyaç bulunmadığının da altını çizmiştir (ABHaber, 2007).

16 Eylül 2008 tarihinde Avrupa Parlamentosu'nda, 13 Ağustos 2008'de Alevi Bektaşî Federasyonu'nun zorunlu din dersleri konusunda Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne başvurması ve AİHM'nin 1. Protokolü'nün 2. maddesinin uygulanmasını istemesi hakkında Komisyon'a sorulan soruya Komisyon adına 23 Ekim 2008'de yazılı bir cevap verilmiştir. Verilen cevapta, Komisyon'un bu durumun farkında olduğu, "Mahkemenin, Türkiye'den eğitim sistemini ve iç mevzuatını İHAS ile uyumlu duruma getirmesini ve AİHM kararını uygulamasını istediği belirtilmiştir. Türkiye'nin dini özgürlüğün de içinde bulunduğu İHAS tarafından garanti edilen bütün hakları sağlaması gerektiği ve bunun Avrupa Birliği'ne katılımı için bir ön koşul olduğu da vurgulanmıştır.

Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu'nun 27-28 Kasım 2008'de gerçekleştirilen 60. toplantısında Alevilerin sorunlarına değinen Legendjik, Türkiye'nin, birinci sınıf demokrasi olması için reform sürecini hızlandırması gerektiğini belirtmiştir (European Parliament EU-Turkey Joint Parliamentary Committee 60th Meeting,2008). 2009 yılının 23-26 Kasım tarihlerinde Avrupa Parlamentosu'nun genel kurul oturumlarında AB üyeliğine aday ülkeler konusunun Türkiye ile ilgili bölümünde Avrupa Parlamentosu'nun üyelerinin Türkiye'de Alevilerin din özgürlüğü alanında sınırlı bir ilerleme olmasından üzüntü duyduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, 23 Kasım 2009 tarihinde Balkan ülkeleri, İzlanda ve Türkiye ile ilgili Komisyon'un 2009 Genişleme Strateji Belgesi üzerine bir karar tasarisının Türkiye bölümünde de Alevilerin sorunları yine gündeme getirilmiştir. Söz konusu raporda da "din özgürlüğü alanındaki sınırlı ilerlemeden üzüntü duyulduğu ve Türkiye'den Alevi toplumunun ve diğer gayri Müslim toplulukların uygunsuz kısıtlamalar olmaksızın faaliyet göstermesi için Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile uyumlu bir hukuki çerçeve oluşturulması istenmiştir.

Haziran 2010'da Brüksel'de AP'de Alevilerin sorunları hakkında bilgi veren Avrupa Alevi Birlikleri Konfederasyonu (AABK) Alevilerin sorunlarını altı madde altında sıraladı: Diyanetin statüsü, zorunlu din dersleri, Cemevlerinin statüsü, Alevi köylerine cami yapılması, Alevi dergahlarının sahiplerine verilmesi. Toplantıda AP üyesi Hollandalı Denis de Jong, Türkiye'de din özgürlüğünün tesis edilmesi gerektiğinin altını çizerek Alevilerin sorunlarını AP'de gündeme getireceklerini bildirmiştir. Yeşillerden AP üyesi Franziska Keller ise Madımak'ın müze olması gerektiğini söylemiştir(ABHaber, 24.06.2010).

Hollandalı Hristiyan Demokrat parlamenter Ria Oomen Ruijten'in hazırladığı Türkiye'nin 2009 yılında AB üyelik sürecinde kaydettiği gelişmelere ilişkin rapor, Türkiye'yi Kopenhag Kriterleri'ni tam olarak karşılamak için çabalarını devam ettirmeye ve cinsiyet, ırk, etnik köken, din, inanç ve cinsel tercih ayrımı yapmadan herkesin eşitliği temelinde Türk toplumunu bütünleştirmeye çağırmıştır. Hükümetin Alevilerin de içinde olduğu dini toplulukların temsilcileriyle diyaloga girmesinin desteklendiği belirtilmiştir. Ancak, düzenli ve yapıcı bir diyalog mekanizmasının kurulması için bu önemli adımların ve jestlerin reformlarla güçlendirilmesi gerektiğinin de altı çizilmiştir. Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirme ve somut reformlar gerçekleştirme konusunda sınırlı ilerleme kaydettiğini belirten söz konusu rapor, Cemevlerinin Aleviler için ibadet yeri olarak tanınmasını ve okullarda zorunlu din eğitimi gibi konularda hükümeti mevcut durumu düzeltmeye çağırmıştır (European Parliament Resolution Turkey's Progress Report 2009, 2010).

2011 yılı Temmuz ayında AP'de bir soru önergesini yanıtlayan AB Komisyonu Üyesi Stefan Füle, Türkiye'nin Alevi açılımının somut sonuçlarının görülmediğini belirterek Türkiye'ye dini özgürlükler konusunda eleştiriler yöneltmiştir. Füle, Türkiye'nin henüz Alevi cemaati ile Müslüman olmayan dini cemaatlerin karşılına orantısız engeller çıkarılmadan çalışmalarını sağlayacak olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi doğrultusundaki yasal çerçeveyi oluşturmadığını, AB Komisyonu'nun bunu görüşmelerde düzenli olarak gündeme getirdiğini bildirmiştir. Füle, ayrıca AB ile katılım müzakerelerinde bulunan bir ülke olarak Türkiye'nin insan haklarını teminat altına alması gerektiğini, bunlar arasında tüm vatandaşları için dini özgürlük hakkının bulunduğunu da bildirdi (ab-ilan.com,2011).

Yine Aralık 2011'de AP Hristiyan Demokrat Grubu üyesi Ria Oomen Ruijten yeni bir Türkiye raporu hazırlamıştır. İçerik olarak önceki raporlara çok benzeyen bu raporda da Türkiye'ye Alevi ibadet yerlerinin tanınması dahil olmak üzere din özgürlüğü alanındaki reformlara devam etmesi çağrısında bulunmaktadır (European Parliament Resolution on the 2011 Progress Report on Turkey, 2011).

4. Son Gelişmeler ve Yapılması Gerekenler

Dönemin hükümeti, ilki 3-4 Haziran 2009'da sonucusu 28-30 Ocak 2010 tarihlerinde olmak üzere yedi adet Alevi çalıştayını gerçekleştirdi. Alevilerin sorunlarını dile getirmeleri ve çözüm yönünde öneriler sunmaları için oluşturulan çalıştayda,

Alevilerin en önemli talebi olarak ayrımcılığın ortadan kaldırılmasının yanı sıra eğitim ve öğretim müfredatında kendi inançlarına daha geniş yer verilmesi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın statüsünün ideal laiklik normları içinde yeniden tanımlanması, Cemevlerinin tanınması öne çıkan demokratik hak talepleridir (Alevi Çalıştay, 2010).

Alevi dernekleri ve sivil toplum örgütleri ilk ve orta dereceli okullarda okutulan zorunlu din dersleriyle büyük ölçüde İslam'ın Sünni yorumunun öğretilmesini laikliğe ve devletin vatandaşlarına eşit muamele yapması ilkesine aykırı bir tutum olarak görüp sık sık eleştirmektedir (Toktaş ve Aras,2010,705). Bu kapsamda, hükümetin, son dönemde ders kitaplarında Aleviliğe de yer vermesi olumlu bir gelişmedir. Öte yandan, Cemevlerinin Alevilerin ibadet merkezi olduğu yorumunu yaparak Çankaya Cem evi Yaptırma Derneği'nin kapatılmasına karşı çıkan yerel mahkemenin özgürlükçü kararının 'cami ve mescit dışında bir yerin ibadethane olarak kabul edilmesinin mümkün olmadığına, bu nedenle derneğin kapatılması gerektiğine hükmeden bir kararlar' (Cumhuriyet, 29 Temmuz 2012: 5) Yargıtay tarafından bozulması sorunun çözümünü güçleştiren olumsuz bir gelişmedir. Engin'in de belirttiği gibi, Alevilerin istemleri, Türkiye'deki demokratikleşme istemleriyle doğrudan ilişkilidir ve 'dini inanç ayrılıkları, üniter bir devletin varlığına ve ortak bir siyasi teşkilat oluşturmaya engel değildir' (Engin, 2002: 219).

Farklılıkların zenginlik olarak görüldüğü, eşitlik, evrensellik ve kültürler arası entegrasyonu ve iletişimi amaç edinen AB'ye üyelik süreci, başta Alevi vatandaşlarımız olmak üzere tüm vatandaşlarımız tarafından da desteklenmelidir. AB'ye üyelik süreci yoluyla Aleviler, hem sorunlarını çözecek hem de ülkede demokrasinin gelişimine katkıda bulunacaklardır. Alevilerin söz konusu talepleri bir parçalanma ve bölünme nedeni olarak görülmemeli, tam tersine bu taleplerin gereğinin yerine getirilmesi hem ulusal birlik ve bütünlüğümüzün pekişmesine hem de demokrasi standardımızın yükseltilmesine önemli katkılarda bulunacaktır.

Sonuç

Gerçekleştirdiği ve etkin olarak uyguladığı dış insan hakları politikasıyla tüm dünyada insan haklarının durumuyla yakından ilgilenen ve bu çalışmalarını nedeniyle 2012 Nobel barış ödülüne layık görülen Avrupa Birliği İnsan haklarını, genişleme politikasının da bir parçası haline getirmiştir. 12 Eylül 1963 Ankara Antlaşması'ndan bu yana Türkiye'nin siyasi ve ekonomik modernleşmesinin ana

dayanak noktası olmaya devam eden Avrupa Birliği, 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi kararlarıyla Türkiye'yi AB'ye aday ülke ilan edilmesiyle birlikte AB, ülkemizdeki tüm insan hakları sorunlarıyla yakından ilgilenmeye başlamış, bu kapsamda Alevi vatandaşlarımızın sorunlarıyla da yakından ilgilenmekte ve bu konudaki gelişmeleri takip etmektedir.

Türkiye'nin AB'ye üye olma hedefi ve AB ile entegrasyon süreci Türkiye'de insan hakları standartlarını yükseltmiş, insan haklarının korunması konularında reformlar yapılmasına ve reformların hayata geçirilmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Ancak, Alevi vatandaşlarımızın sorunlarına çözüm bulunması konusunda istenilen ilerleme sağlanamamıştır. AB normlarıyla çelişen uygulamalar nedeniyle üyesi olmaya çalıştığımız AB, Türkiye'ye eleştiriler yöneltmektedir ve çözüm bulunmadığı takdirde söz konusu eleştiriler devam edecektir. Ülkemizin demokrasi standardının yükseltilmesi için bu yöndeki çabaların artırılması gerekmektedir.

Alevi felsefesinin “yetmiş iki millete aynı gözle bakma” ilkesi, günümüzde Avrupa Birliği'nin temel değerleri arasındadır. Dolayısıyla AB değerleriyle çok benzeşen bu inanç ve öğretiye mensup bir toplumun Türkiye'de bulunması da hem ülkemiz hem de Avrupa Birliği için bir şans olarak görülmelidir. Türkiye-AB müzakere sürecinde sivil toplum örgütlerinin oynayacağı rolün artan önemi dolayısıyla, özellikle Alevi sivil toplum örgütlerinin Avrupa Birliği müzakere sürecinde çok önemli roller üstlenebileceğini de vurgulamakta yarar vardır.

Kaynakça

“AB:Alevi Açılımının Somut Sonuçları Yok”, 18 Temmuz 2011, ab-ilan.com

<http://www.ab-ilan.com/son-haber/ab-alevi-aciliminin-somut-sonuclari-yok-004547.html> Erişim tarihi:10.01.2012

Alevi Çalıştay Nihai Rapor, Devlet Bakanlığı Ankara, 2010, <http://www.scribd.com/doc/55210588/alevi-cal%C4%B1%C5%9Ftay%C4%B1-nihai-raporu> , Erişim Tarihi: 30.07.2012.

AB'ye Katılım Yolunda 13 Aday Ülke İçin Avrupa Komisyonu Tarafından Hazırlanan Karma Belge ve Türkiye 1999 Yılı İlerleme Raporu, Ankara, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, 1999.

Announcement: The Nobel Peace Prize for 2012, http://nobelpeaceprize.org/en_GB/laureates-2012/announce-2012/ Erişim Tarihi: 08.11.2012

“AP'de Alevi Konferansı”, <http://www.abhaber.com/haber.php?=17732> Erişim tarihi:10.02.2010

- Avrupa Komisyonu Tarafından hazırlanan 2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, Brüksel, 14.10.2009, SEC(2009) 1334 Ankara 2009, http://www.abgs.gov.tr/files/pub/ilerleme_rap_2009.pdf Erişim tarihi: 01.04.2010
- “Avrupa Parlamentosu’nda Alevilerin genel sorunları başlıklı brifing”, AB Haber 24. 06. 2010, <http://www.abhaber.com/ozelhaber.php?id=6647> Erişim tarihi: 10.01.2012
- Engin, İsmail, (2002) “Türkiye için Yeni Şanslar, Olanaklar, Sınırlar ve Avrupa Birliği: Türkiye’de Demokratikleşmenin Önemli bir Unsuru Olarak Aleviler”, Folklor/Edebiyat, cilt:VIII, sayı: 29, ss.203-221.
- European Union Annual Report on Human Rights 2002, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r10108.htm> Erişim tarihi: 01.04.2009
- European Parliament Resolution Turkey’s Progress Report 2009, B-70068/2010 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=EN&reference=B7-0068/2010> Erişim tarihi: 01.04.2010
- European Parliament Resolution on the 2011 Progress Report on Turkey <http://www.abhaber.com/ozelhaber.php?id=12415> Erişim tarihi: 11.01.2012
- European Parliament EU-Turkey Joint Parliamentary Committee 60th meeting, Ankara, 27-28 November 2008 http://europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/d-tr/dv/917_06_en.pdf Erişim tarihi: 24.03.2010
- European Parliament Strasbourg plenary session 23-26 November 2009, http://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/public/focus/20091113FCS64439_en.pdf Erişim tarihi: 20.03.2010
- Hasan ve Eylem Zengin-Türkiye Davası, Başvuru no:1448/04), Strazburg, 9 Ekim 2007, http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/1448_04.pdf Erişim tarihi: 12.03.2010
- Kubicek, Paul (2005) “The European Union and Grassroots Democratization in Turkey”, *Turkish Studies*, Vol. 6, No.3.
- Poyraz, Bedriye (2005) “The Turkish State and Alevis: Changing Parameters of an Uneasy Relationship”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 41, No.4.
- Poyraz, Bedriye (2006) “EU Minortiy Perspective and the Case of Alevilik in Turkey”, EUI Working Papers RSCAS No.2006/24, European University Institute
- Report on the 2004 regular report and the recommendation of the European Commission on Turkey’s progress towards accession, 03.12.2004, A6-0063(2004)

- final) Erişim tarihi: 02.04.2010
- Strasbourg plenary session 23-26 November 2009, http://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/public/focus/20091113FCS64439_en.pdf Erişim tarihi: 20.03.2010
- Toktaş, Şule (2006) “EU Enlargement Conditions And Minority Protection: A Reflection on Turkey’s Non Muslim Minorities” *East European Quarterly*, XL, No:4.
- Toktaş, Şule (2010) Aras, Bülent, *Political Science Quarterly*, Volume 124 Number 4, 2009-2010, ss.697-720.
- Turkey 2005 Progress Report, Brussels, 9 November 2005, SEC (2005) 1426 {COM (2005) 561 final, http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/2005-ec_1426_final_progress_report_tr_en.pdf Erişim tarihi: 09.04.2010
- Turkey 2006 Progress Report, Brussels, 08.11.2006, SEC(2006) 1390 {COM (2006) 649 final} http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/2006-tr_sec_1390_en.pdf Erişim tarihi: 02.04.2010
- Turkey 2007 Progress Report, Brussels, 06.11.2007 SEC (2007) 1436 [COM (2007) 663] [http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/2007tr-ilerlemeraporu-ing\(1\).pdf](http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/2007tr-ilerlemeraporu-ing(1).pdf) Erişim tarihi: 02.04.2010
- Turkey 2008 Progress Report, Brussels, 05.11.2008 SEC (2008) 2699, {COM (2008) 674} http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/2008_-turkey_progress_report_en.pdf Erişim Tarihi: 23.03.2010
- Türkiye 2007 Katılım Ortaklığı Belgesi, Brüksel, 26 Şubat 2008, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/KOB-2007-tr.pdf> Erişim tarihi: 22.03.2010
- Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara, 2002 “Yargıtay, cem evini ibadethane olarak tanımadı”, Cumhuriyet, 29 Temmuz 2012, s.5
- 2000 Regular Report From the Commission on Turkey’s Progress Towards Accession , http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/2000_duzenli_raporlartu_en.pdf 8 November 2000, Erişim tarihi: 02.04.2010
- 2004 Regular Report on Turkey’ Progress Towards Accession, Brussels, 06.10.2004, SEC (2004) 1201, Erişim tarihi: 15.03.2010 http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/2004_duzenli_raporlarr_tk_2004_en.pdf
- 2003 Regular Report on Turkey’s Progress Towards Accession, <http://www.ikv.org>.

tr/images/upload/data/files/2003_duzenli_raporlarr_tk_final_en.pdf Erişim
Tarihi: 02.04.2010

2010 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, 9 Kasım 2010 SEC (2010) 1327 http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf Erişim tarihi: 01.01.2012

2011 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, Brüksel 12 Ekim 2011 SEC (2011) 1201 http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf Erişim tarihi: 10.01.2012

DAS ZUNEHMENDE INTERESSE DER EUROPÄISCHEN UNION AN DEN PROBLEMEN DER ALEVITEN UND BEKTASCHITEN IN DER TÜRKEI ALS EIN PROBLEM DER MENSCHENRECHTE

Zusammenfassung

Die Europäische Union, die sich außenpolitisch für die Einhaltung der Menschenrechte einsetzt und sich näher mit der Lage der Menschenrechte in der ganzen Welt beschäftigt und als Anerkennung ihres Engagements in 2012 mit dem Friedensnobelpreis geehrt wurde, betrachtet die Frage der Menschenrechte als ein Teil ihrer Erweiterungspolitik. Die Achtung der Menschenrechte wurde in die Kopenhagener-Kriterien aufgenommen und gehört zu jenen Auflagen, die ein Land mit einem Kandidatenstatus, welches Mitglied der EU werden möchte, erfüllen muss. In diesem Rahmen misst die Europäische Union der Religionsfreiheit große Bedeutung bei, da die Gleichstellung der Religionen und die Religionsfreiheit zu den Grundprinzipien der Europäischen Union gehören.

Die EU begann nach den Beschlüssen des Helsinki-Gipfels im Jahre 1999 und der Bekanntmachung der Türkei als ein Land mit einem Kandidatenstatus für die EU, sich für alle Menschenrechtsfragen in unserem Land intensiv zu interessieren und ermutigt die Türkei, die Standards der Menschenrechte in der Türkei zu verbessern - besonders auf dem Gebiet der Religionsfreiheit, wo wichtige Fortschritte notwendig sind. Der Integrationsprozess der Türkei in die EU hat die Menschenrechtsstandards in der Türkei verbessert und trug wesentlich dazu bei, dass Reformen zum Schutz der Menschenrechte beschlossen und umgesetzt wurden.

Die Lage der Menschenrechte wird jährlich von der Europäischen Kommission evaluiert. In diesem Rahmen zieht der Status der Aleviten im Hinblick auf die Religionsfreiheit in der Türkei die Aufmerksamkeit der EU auf sich. In diesen Berichten verweist die EU auf die Schwierigkeiten und auf die Grundprobleme, denen die Aleviten und Bektaschi ausgesetzt sind und bringt die Lage der Aleviten regelmäßig auf die Tagesordnung. Seit 1998 enthalten die Berichte der Europäischen Kommission viele Kritikpunkte zu den anhaltenden Schwierigkeiten, die besonders die Anerkennung der Gebetsräume der Aleviten (cemevleri/Versammlungshäuser), die Strukturierung des Präsidiums der Behörde für Religionsangelegenheiten (Diyanet İşleri Başkanlığı), den obligatorischen Religionsunterricht und den Bau von Moscheen in

den alevitischen Dörfern betreffen. Allerdings war es nicht möglich, die gewünschten Fortschritte zur Lösung der Probleme für unsere alevitischen Bürger zu erzielen. Aufgrund von einigen Maßnahmen, die mit den Kriterien der EU kollidieren, kritisiert die EU die Türkei. Außerdem interessiert sich auch das Europäische Parlament für das vorliegende Problem, dessen Berichte ähnliche Kritiken enthalten.

Mit Beginn des Prozess der Mitgliedschaft bei der Europäischen Union begannen die Aleviten, ihre Probleme viel direkter und intensiver über Vereine, Stiftungen und Akademiker auf die Tagesordnung zu bringen. Wenn man aber die Berichte des Europäischen Parlaments und den Bericht über den Fortschritt der Türkei der Kommission einer generellen Gesamtbewertung unterzieht, wird klar, dass zur Lösung des Problems keine großen Fortschritte erzielt werden konnten, obwohl alle Berichte das vorliegende Problem auf die Tagesordnung gebracht hatten. Außerdem hat die Türkei in den Nationalprogrammen aus den Jahren 2001, 2003 und 2008 keine wirklichen Maßnahmen im Hinblick auf die Verbesserung der Situation der Aleviten vorgenommen.

Der Beitrittsprozess in die EU, der die Vielfalt als Reichtum auffasst und die Gleichheit, Universalität und die interkulturelle Integration und Kommunikation als Ziel bestimmt, wird auch von all von unseren Bürgern, allen voran von unseren alevitischen Bürgern, unterstützt. Durch den Beitrittsprozess in die EU werden die Aleviten sowohl ihre Probleme lösen als auch einen Beitrag in die demokratische Entwicklung des Landes beitragen. Die vorliegenden Forderungen der Aleviten sollten nicht als ein Grund des Zerfalls und der Teilung aufgefasst werden, ganz im Gegenteil, die Erfüllung dieser Forderungen trägt sowohl zur Festigung unserer nationalen Einheit und der Solidarität als auch zu einer erheblichen Verbesserung unserer Demokratiestandards bei.

Schlüsselbegriffe: Europäische Union, Religionsfreiheit, Aleviten und Bektaschi, Kopenhagener-Kriterien